

Op verkenning in de stad *Efeze*

Een bijdrage van

Raymond R. Hausoul

Efeze is meer dan een oude stad uit de oudheid. Het is een plaats waar geschiedenis, cultuur en geloof samenkomen. Voor christenen neemt Efeze een bijzondere plaats in. Het is niet alleen de locatie waar Paulus jarenlang werkte en onderwees, maar ook de plek waar belangrijke Bijbelse boodschappen zijn verkondigd die tot op de dag van vandaag relevant zijn. Dit artikel richt zich op de historische, culturele en christelijke betekenis van Efeze en helpt je om Bijbelse teksten die aan deze stad verbonden zijn beter te begrijpen.

Vorming van de stad

Efeze lag aan de westkust van Klein-Azië en was de hoofdstad van deze Romeinse provincie. Ze lag nabij de centrale hoofdweg die vanuit Rome in oostelijke richting voerde en had 200.000 tot 500.000 inwoners. Vanaf de eerste eeuw voor Christus kreeg de stad zijn rechten als vrijstad, waardoor Efeze zijn eigen senaat en stadsraad had. In 17 na Christus vond er een grote aardbeving plaats, maar toen Paulus Efeze bezocht was de stad daarvan hersteld en uitgegroeid tot centrum van de Romeinse provincie Azië.

Godsdienstig metropool

Na Rome en Jeruzalem was Efeze de grootste godsdienstige plaats in het Romeinse rijk. De stad was bekend om haar magie. Papiertjes met magische formules kregen in die tijd de bijnaam 'Efezische documenten' en werden in kokertjes als geluksbrengers rond de nek gedragen. De magische aandacht die Efeze kenmerkte, geeft ons inzicht waarom Paulus in zijn brief aan de christenen in Efeze over de strijd tegen de hemelse machten spreekt.

Naast een grote aandacht voor magie bezat Efeze drie grote tempels. Wereldberoemd was de grote tempel van de godin Artemis, dochter van Zeus en Leto. De Romeinen gaven haar de naam Diana. Het tempelgebouw van Artemis in Efeze gold als een van de zeven wereldwonderen van de oudheid.

In het verleden dacht men vaak dat deze Artemis een veelborstige vruchtbaarheidsgodin en oosterse moedergodin was. Ze maakten daarom een onderscheid tussen de Artemis van Efeze en de Artemis van de Grieken, die de maagdelijke godin van de jacht was. In de tempel van de Artemis van Efeze zouden priesteressen als tempelprostituee hebben gewerkt. Maar tot op heden ontbreekt hiervoor gedegen bewijs, ondanks dat onderzoekers duizenden historische documenten en inscripties in Efeze ontdekten. Hun vondsten tonen eerder aan dat Artemis overal op dezelfde manier werd vereerd en de Artemis van Efeze nagenoeg dezelfde was als de Artemis van de Grieken. Talrijke munten in het Romeinse rijk tonen Artemis als de godin van de jacht en de beschermster van wilde dieren. Zij staat vrouwen bij tijdens het baren, helpt haar vereerders in de oorlog en is nabij de stervende. Nergens geldt zij als godin van de vruchtbaarheid en heeft zij tempelprostituees.¹

Met de tijd verdween in Efeze de grote tempel van Artemis, totdat archeologen de tempellocatie in 1869 terugvonden, twee kilometer noordoostelijk buiten de stad.

Het tempelgebied dat ze er ontdekten was vier keer zo groot als het Parthenon in Athene en in de tempel bevond zich een uit meteorietgesteente gemaakt beeld van Artemis. Deze vondst verduidelijkte waarom de secretaris van Efeze op het beeld wees 'dat uit de hemel is gevallen' (Hand.19:35). Het tempelgebouw kon zich daadwerkelijk tot de zeven wereldwonderen van de oudheid rekenen. Het bestond uit marmer en was 140 meter lang en 70 meter breed. Maar liefst 127 zuilen van 20 meter hoog droegen het immense dak van dit gigantische bouwwerk. Dat maakt het begrijpelijk waarom er maar liefst tweehonderd jaar aan de tempel was gebouwd. In 262 na Christus werd de tempel door de Romeinen verwoest.

Politiek-economische ontwikkelingen

Niet alleen in religieus opzicht, maar ook op politiek vlak was Efeze een belangrijke stad. In haar leefden vooral Grieken en een groot aantal Joden (Hand.18:19-24; 19:1,17,34). Nabij de stad bevond zich aan een handelsstraat de drukke haven van Milete. Door zijn bosrijke omgeving kende Efeze ook een bloeiende houthandel. Handelaren die in Efeze boomstammen kochten lieten die drijvend via rivieren naar hun bestemmingsplaats vervoeren. Toen Paulus in Efeze arriveerde, was de bloeiende economische periode net voorbij. Enkele bijzondere gebouwen gaven nog wel steeds uitdrukking aan haar welvarende tijd. Naast de tempel van Artemis bezat de stad een theater waar 20.000 tot 25.000 personen konden zitten.²

De christenen in Efeze

Efeze speelde een enorm grote rol in de vroege geschiedenis van het christendom.

Acht Bijbelboeken in het Nieuwe Testament laten zich met deze plaats verbinden. Het gaat hierbij om Handelingen dat vertelt hoe Paulus de stad voor het eerst tijdens zijn tweede zendingsreis bezoekt (Hand. 19), een brief die Paulus aan de christenen in Efeze schrijft (Ef.), twee brieven die hij aan zijn pupil Timoteüs in Efeze schrijft (1Tim.; 2Tim.), drie brieven van Johannes die vanouds met de plaats Efeze verbonden zijn (1-3Joh.) en het Bijbelboek Openbaring waarin Christus de christenen in Efeze toespreekt (Op.2). In totaal arriveerden er daardoor bij de christenen van Efeze ongeveer twintig hoofdstukken aan Bijbeltekst in de periode van 51 t/m 96 na Christus. Die grote hoeveelheid aan tekst zorgt er voor dat we over de christelijke gebeurtenissen in Efeze in de tijd van het Nieuwe Testament heel goed geïnformeerd zijn. De jarenlange arbeid van Paulus maakte Efeze tot een centrum van de Klein-Aziatische christenen. Tot zijn dood bleef Paulus in contact met hen.

Het is mogelijk dat Joden die tijdens het Wekenfeest in Jeruzalem de komst van de heilige Geest beleefden, het evangelie van Jezus Christus naar Efeze brachten. Tijdens die dag waren er immers ook Joden uit Azië aanwezig (Hand.2:9). Zoals eerder vermeld, bezocht Paulus Efeze op zijn tweede zendingsreis toen hij vanuit Korinte naar Syrië vertrok (Hand.18:18). In de stad bezocht hij de synagoge en kreeg hij verdere ondersteuning van Aquila, Priscilla en Apollos (Hand.18:19-26).

Na zijn vertrek naar Syrië bezocht Paulus de stad Efeze opnieuw en bleef hij er ongeveer drie jaar lang (Hand.19:1-20:31). Zijn werk voor het evangelie bracht er veel vruchten voort

(vgl. Hand.19:20). Ook kreeg Paulus veel verzet in deze stad (Hand.19:35-41; 1Kor.15:32; 2Kor.1:8). Toen Paulus de stad verliet hield hij een afscheidsrede voor de oudsten en opzieners van de christelijke gemeenten in deze regio (Hand.20). In latere jaren werkte Timoteüs in Efeze (1Tim.1:3).

Conclusie

Efeze neemt een unieke plaats in de wereldgeschiedenis als ook de heilsgeschiedenis. De stad, strategisch gelegen aan de westkust van Klein-Azië, bleek een religieus bolwerk met wereldwijde invloed te zijn. De indrukwekkende tempel van Artemis gaf inzicht in de uitdagingen waarmee de vroege christelijke gemeenschap werd geconfronteerd. Ze verklaren ook waarom Paulus in zijn brief aan Efeze zoveel nadruk legt op de geestelijke strijd en de

wapenrusting van God (vgl. Ef.6:10-17). Inzichten over Efeze blijken nog steeds actueel te zijn voor christenen. De strijd tegen het kwaad, het belang van het geloof en de kracht van een gezond christelijk leven blijven belangrijke thema's. Door de stad Efeze beter te begrijpen, krijgen nieuwtestamentische teksten meer diepgang en worden ze meer tastbaar. Dat zorgt ervoor dat een studie van de stad Efeze ons geloof verrijkt.

1. Stephen M. Baugh, 'Cult Prostitution in New Testament Ephesus: A Reappraisal', *Journal of Evangelical Theological Society* 42.3 (1999): 449-457; Dieter Knibbe, 'Via Sacra Ephesiaca: New Aspects of the Cult of Artemis Ephesia', in *Ephesos Metropolis of Asia: An Interdisciplinary Approach to Its Archaeology, Religion, and Culture*, Helmut Koester, *Harvard Theological Studies* 41 (Valley Forge: Trinity Press International, 1995), 141-155; Guy M. Rogers, *The Sacred Identity of Ephesos: Foundation Myths of a Roman City* (London: Routledge, 1991).
2. Paul R. Trebilco, 'Asia', in *Book of Acts in Its First Century Setting*, David W. J. Gill and Conrad H. Gempf, vol. 2 (Grand Rapids: Eerdmans, 1994), 348.